

Satura rādītājs

Jānis Streičs. Mans draugs neparasts cilvēks	10
Latgale pasaules kultūru krustpunktā	14
Daugavpils	16
Rēzekne	18
Ebreju jautājums	19
Vecticībnieki	20
Lobvoržu muiža – krievu kultūras mājvieta	20
Latgales idilles ēnas puse: vardarbība un asinis	22
Piemirstā Latgales senatne	24
Tirdzniecības ceļi Ludzas novadā	25
Par arābu naudu Latvijā	26
Arheologa Franča Baloža atradumi Ciblas kapulaukā	28
Latgales pilskalni	28
Latvijas priekšvēsture – Bizantijas iespaids sfērā	30
Kā radās Brunē <i>zilais banāns</i>	31
Bizantijas ilgais mūžs	33
Jaroslavs Gudrais: pareizticības ekspansija Eiropā	34
Pareizticība Latgalē	36
Krusta kari: katoļu ekspansija	39
Kā Krievija kļuva par Trešo Romu	42
Krusta karš Livonijā	44
Romas sūtnis ierodas līvu zemē	45
Kā Livonija kļuva par katoļu valsti	46
Zobenbrāļu ordenis	47
Livonijas karš (1558–1583) – mēģinājums atgriezt pareizticībā	50
Ivana Bargā iebrukums	51
Polijas–Lietuvas iejaukšanās	52
Dāņu princis Magnuss – Livonijas karalis	53
1577. gada krievu iebrukums	54
Latgale nonāk Polijas–Lietuvas kopvalsts varā	55
Latgale poļu varā	56
Francis Kemps: ieskats Latgales vēsturē	57
Lietuvas lielkņaziste	58
Lietuvas Statūta loma Latgales kultūrvēsturē	59

Polijas–Lietuvas kopvalsts (1569)	60
Poļi Maskavā (1605–1612)	61
Polijas–Zviedrijas karš (1600–1629)	62
Kā radās Latgales vārds	65
Katoļu ordeņi Latgalē	67
Krāslavas seminārs – pirmā augstskola Latvijā	69
Latgale krievu varā	70
Krievu karaspēks aplenc Rīgu (1656)	71
Pēteris I iekāro Rīgu	73
Poltavas kauja un Rīgas kapitulācija	75
Kā dalīja Polijas–Lietuvas kopvalsti	77
Par Napoleona iebrukumu un Dinaburgas izpostīšanu	78
Vīnes kongress: Latgali atdod Krievijai	81
Krievijas imperatore Katrīna I – visu laiku dižākā Latgales personība	82
Par Katrīnas I izcelsmi	83
Katrīna kļūst par Pētera I sievu.....	88
Katrīna I – imperatore.....	91
Versija par tempļiešu bagātībām Marienburgā	93
Katrīna I un brāļu draudzes Vidzemē	95
Dumpīgie poļi un atbālis Latgalē	96
Antons Rupainis: Latgale poļu varā	97
Novembra sacelšanās (1830–1831)	98
Dzimtbūšanas atcelšana (1861).....	100
Par Pēterburgas virsnieku organizāciju (1857–1863).....	101
Slepena tipogrāfija Marienhauzenē – Eiropas mēroga notikums (1863).....	103
Dostojevska “Velnu” sižets Latgalē	105
Ģenerālis Muravjovs un poļu dumpis (1863–1865)	106
Marienhauzenes lietas vēsturiskā nozīme	111
Kā modās Latvija: 1905–1917	112
Kā radās sauklis par pasaules revolūciju	113
1905. gada notikumi Daugavpilī.....	117
1914: kā Ļeņins panāca, ka Latvijas sociāldemokrāti pārgāja boļševiku pusē	118
Kā radās strēlnieku dumpīgais gars: Rīgas revolūcija 1917.....	120
Kā veidojās Iskolata republika	124
Kā Latgale nonāca Latvijas sastāvā (1917).....	128
Gustavs Manteifelis aicina latgaliešus uz Rīgu	129
Kādos apstākļos sākās Latgales atmoda	131
Pirmās latgaliešu nacionālās aktivitātes.....	135

Francis Trasuns	137
Nikodems Rancāns	140
Valērija Seile	141
Francis Kempis	143
Aktīvākie latgalieši <i>nu Dricānu gola</i>	144
Latgales latviešu kongress	148
Vitebskas cittautieši pretojas	152
Iskolats un Staļins risina Latgales likteni	153
Latvijas valsts: pa kuru ceļu iet	156
Brestas miers	157
Tadeušs Puisāns: par trim Latvijas valdībām	158
Halfords Makinders par Lielbritānijas ģeopolitiku	160
Latgalietis Aloizs Trūps kā Krievijas sabrukuma upuris	163
Trīs politiskās nometnes: Iskolats, Demokrātiskais bloks un Latviešu Nacionālā padome	164
Zigfrīds Anna Meierovics Londonā	166
Par Latgales pārstāvniecību Tautas padomē	168
Aicina Vāciju kolonizēt Latviju: trīs Kārļa Ulmaņa valdības lēmumi	169
Par Latvijas socializāciju (1918)	173
Pilsoņu karš Latvijā: 1918–1920	174
Padomju Latvijas īsais mūžs	175
Andrieva Niedras valdīšana un Cēsu kaujas	179
Ulmaņa atgriešanās ar angļu atbalstu	184
Bermontiāde: Antante boļševiku pusē	185
Poļu cīņa par Daugavpili – lielākais Latvijas pilsoņu kara notikums	193
Izslēgt Lietuvu no atbrīvošanas cīņām – Latvijas diplomātijas veiksmes stāsts ..	195
Latgales atbrīvošana	196
Latgales partizānu pulks	198
Latgalieši Latvijas Satversmes sapulcē	199
Poļu–padomju karš un Latgales jautājums	200
Sasteigtais Miera līgums ar Krieviju – liela Latvijas diplomātijas veiksmē	202
Vēlreiz par Latgales jautājumu	205
Voldemārs Ozols – pasaules mēroga Latgales izcelsmes karavadonis	210
Virsnieks sešu valstu armijās	211
Kaukāza frontē (1914–1915): Erzerumas kauju kartes	214
Rīgas frontē (1915–1917): no Ziemassvētku kaujām līdz Rīgas revolūcijai	219
Rīgas revolūcija 1917 un Voldemāra Ozola dzīves lāsts	223
Vēlreiz par Cēsu kaujām un Bermontiādi (1919)	227

Lietuvas dienestā – frontes virspavēlnieks	232
Voldemārs Ozols politikā: cīņa pret korupciju un Kārli Ulmani	234
Vīrs, no kura baidījās Ulmanis	236
Spānijas karā (1937): neveiksme ģenerāļa amatā	238
Padomju spiegu tīklos (1940–1945)	240
Par Staļinu un Lielo teroru	244
Rīgas revolūcijas 20 gadu jubileja	245
Latviešu operācija	247
Lielā terora versija Nr.1: piektās kolonnas likvidācija	250
Lielā terora versija Nr.2: marksisma mācības glābšana	253
Lielā terora versija Nr.3: pret ļeņiniešiem – pasaules revolūcijas adeptiem	254
Komunistiskā Internacionāle un trīs Maskavas paraugprāvas	257
Atcerēsimies Latviešu operācijas upurus	261
Latgalieši Lielā terora vilnī	263
Par Sibīrijas latgaliešu ciema Tālava likteni	264
Tautas vēsturi jāsaudzē	268
Lielā terora liecinieki Rēzeknes Pedagoģiskajā skolā	270
Anna Čerbarde	271
Paulīne Olmane	273
Luīza Brucere	274
Luīzas Bruceres līdzgaitnieki Roberts Pelše un Jānis Bērziņš-Ziemeļis	276
Manas Latgales atmiņas	278
1949. gada kulaku izvešana	279
1941. gada 14. jūnija akcija	281
Par Vjatlagu – latviešu nāves zemi	284
Par vācu laikiem	285
Par Rēzeknes Pedagoģisko skolu un Rēzeknes Augstskolu	288
Par Latgales nākotni	292
Tadeuša Puisāna darbu jāturpina	293
Par Latvijas nākotni Polijas plānos	295
Par Latvijas nākotni Baltkrievijas plānos	297
Par Latgales nākotni pašu latgaliešu plānos	299
Latgales simtgades kongresa atceres saieta atraugas	301
Manas pārdomas par šodienu un Latgali	303
Jānis Streičs. Latvijas nākotne?	310
Biogrāfija	314
Pateicības vārdi	315
Avotu un literatūras norādes	316

Piemirstā
Latgales
senatne

Vēl pirms Krusta kariem, kā liecina arheologu pētījumi, pa Daugavu gāja lielais tirdzniecības ceļš Konstantinopole–Kijeva–Rīga.

Baltijas austrumu piekraste 10., 11. un 12. gadsimtā ir unikāla, jo nekur pasaulē ikdienā nav tik daudz bronzas rotu kā Latvijas un tagadējās Lietuvas teritorijā. Bagātai sievietei pieci, seši kakla riņķi, spirālaproces, važiņš un saktas. Ar to esam unikāli un bagāti. Un bagātīgi ir ne vien dažu bagāto ļaužu, bet gandrīz visi kapulauki. Bronzas tajos ir kilogramiem. Arī greznas villaines un bronzas spirālēm apšūts apģērbs.

Tā stāsta Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Arheoloģijas nodaļas vadītājs Jānis Ciglis³. Māra Lindes grāmatā "Latgale" (2016), no kuras ņemts šis citāts, sakopots bagātīgs, domas rosinošs faktu materiāls par Latgali.

Tirdzniecības ceļi Ludzas novadā

Ko stāsta arheoloģija par Latgali?⁴

Ludza 9.–12. gadsimtā ir bijusi viena no nozīmīgākajām apdzīvotajām vietām tirdzniecības ceļa posmā starp seno slāvu tautām un baltu ciltīm. Ludzas Eversmuižas depoziātu (jeb Zeltiņu depoziātu) atrada 1910. gada augustā, plūcot linus Zeltiņu ciema tīrumā, Ludzas upes labajā krastā; tajā bija pāri par 1100 monētu.

Uzreiz pēc depoziāta atrašanas tas tika sadalīts. Lielākā daļa (ap 960 monētu) nonāca toreizējā Doma muzejā – tagad tas ir Rīgas Vēstures un kuģniecības muzejs; daļa – Vitebskas muzejā; depoziāta dzimtenē (Ludzas novadā) nepalika neviens monēta. Monētas, kas glabājās Rīgā, bija šādas: 710 – kufiskie dirhēmi, 248 – Rietumeiropas denāri un divas romiešu monētas. (..)

Eversmuižas depoziāts ir ne tikai vislielākais šī perioda, bet arī visbagātākais Latvijas depoziāts ģeogrāfiskā areāla ziņā: tajā ir divas romiešu monētas, arābu dirhēmi, vācu, anglosakšu, īru, zviedru un Bohēmijas denāri, Skandināvijas atdarinājumi. Pašas agrākās depoziātā bija romiešu monētas.

Romiešu bronzas monētas – sesterciji, kas lielā daudzumā atrasti Latvijas teritorijā

Galvenais ceļš, pa kuru Latvijas teritorijā ieplūda romiešu monētas un priekšmeti, vistīcāmāk bija t.s. dzintara ceļš. Tās sākās Karnuntas pilsētā pie Donavas Panonijā (tagadējā Ungārijas teritorijā). Šis ceļš virzījās uz Baltijas jūru un pa piekrasti uz austrumiem līdz Prūsijai. Tālāk tas veda caur Klaipēdas novadu uz Kurzemes piekrasti. Otrs nozīmīgākais bija jūras ceļš, kas veda uz Baltiju no Reinā un Gallijas provincēm. Liela loma bija arī austrumu tirdzniecības ceļiem; nozīmīgākais bija Dņepras ūdensceļš, augštecē tas sadalījās un tālāk veda pa Nemunu un Daugavu (..).

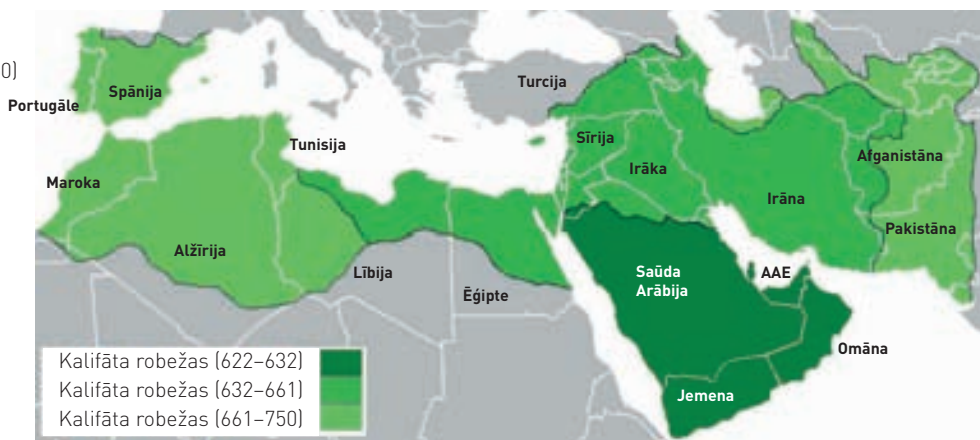
Par plašiem tirdznieciskajiem sakariem Ludzas novadā ar Austrumu un Rietumu zemēm liecina ne tikai monētas. Ludzas novadā atrastas krievu, lībiešu, igauņu un leišu senlietas, tātad Ludzas novadu apciemoja citu zemju un cilšu tirgotāji.

Par arābu naudu Latvijā

Zeltiņu depozītā visvairāk bija arābu monētu – 710 kufiskie dirhēmi. Tas mani pārsteidza. No kurienes tie radušies? Izrādās, ka 8.–11. gadsimtā arābu dirhēmi kalpojuši Latgales teritorijā par vietējo valūtu*. Pirms tūkstoš gadiem Latvijā un visā ziemeļu un austrumu Eiropā ir bijuši arābu laiki un ilguši vismaz divus gadsimtus.

7. gadsimta beigās Arābu kalifāts kļuva par pasaules spēcīgāko, varenāko valsti ar naudas vienību zelta dinārs. Tā bija daudz lielāka valsts par Bizantiju. Apvienojot milzīgas teritorijas, arābi radīja brīvu iekšējo tirgu, kurā sākotnēji nebija muitas un nodokļu barjeras.

Islāma kalifāts (622–750)

Latgaļu tirgotājs 10.–11. gadsimtā (A. Liepiņa rekonstrukcija)

8. gadsimtā, veidojoties tirdzniecības sakariem, arī Latvijas teritorijā sudraba dirhēms kļuva par vietējo naudu. Jau 18. gadsimtā tika atrastas sudraba monētas ar iekaltām korāna vārsēm. Latvijā oficiāli ir atrastas 2400 arābu monētas, kā arī atrasti apbedījumi ar uzrakstiem arābu valodā.

Arābu naudas posms aprakstīts Kristīnes Ducmanes un Ēvalda Vēciņa grāmatā “Nauda Latvijā”**:

Bezmonētu periods beidzās, 9. gs. Latvijā teritorijā pirmoreiz parādotes Austrumu sudraba monētām – dirhēmiem. Tie ieplūda gan tieši pa Volgas–Daugavas ceļu, gan arī no rietumiem caur Gotlandi – īpaši agrīnie, kas datējami ar 9. gs. otro pusi. Tādējādi arābu dirhēmi bieži vien veica visai garu apkārteļu: no Austrumu zemēm līdz Bulgāras pilsētai pie Volgas tālāk pa Volgas–Daugavas ceļu, nogriežoties uz Lādogas ezeru, tad pa Ņevu un Somu jūras līci uz Gotlandi.

* Paiders J. Arābu laiki Latvijā. Rīga: Zvaigzne ABC, 2002

** Ducmane K., Vēciņš Ē. Nauda Latvijā. Rīga: Latvijas Banka, 1995, 28. lpp.

Ivana Bargā iebrukums

1558. gadā aizsākās jauna Eiropas vēstures lappuse: Ivans Bargais cauri Livonijai mēģināja bruģēt Krievijai ceļu uz jūru. Pirms tam viņš 1552. gadā veiksmīgi iekaroja Kazaņu, pēc četriem gadiem – 1556. gadā sakāva arī Astrahaņas hana valsti. Ivans Bargais bija pārliecināts par maskaviešu spēku, bet rupji kļūdījās, nepareizi novērtējot starptautisko situāciju un nesaskatot to, ka pārējās Livonijas kaimiņvalstis arī vēlēšies iedzīvoties uz tās rēķina.

Ivans Bargais (tā sauktais Kopenhāģenas portrets)

Ivans Bargais ieņem Kokneses pili

Ivana Bargā krievu karaspēks, iedams pāri Livonijai, to pilnībā izpostīja (atzīmēts ar uguns kuriem), bet Rīgu neieņēma

Livonijas karš ilga 25 gadus, tas bija visilgākais karš Krievijas vēsturē un beidzās ar Krievijas sakāvi. Kā liecina vēsture, Livonijas karš bija Ivana Bargā valdīšanas galvenais jautājums un kara neveiksme kļuva par viņa dzīves traģēdiju. Pēc Ivana Bargā nāves Krievijā iestājās juku laiki. Apsteidzot notikumu gaitu, der piezīmēt, ka līdzīgs vēstures posms Latvijas teritorijā bija pēc 350 gadiem (1917–1920), kad par Latvijas teritoriju cīnījās trīs lielvaras – Krievija, Lielbritānija un Vācija, kā arī Polija un Lietuva.

Livonijas karš: Cēsu kauja

1582. gadā Dinaburgai tika piešķirtas pilsētas tiesības un apstiprināts ģerbonis¹⁹

Latgale nonāk Polijas–Lietuvas kopvalsts varā

Kara rezultātā no pasaules kartes izzuda Livonijas konfederācija. Krievija nespēja nodibināt kontroli pār tās teritoriju un 1583. gadā bija spiesta atteikties no plāna nodibināt vasaļatkarīgu Livonijas karaļvalsti okupētajās teritorijās. Livonijas teritoriju sadalīja uzvarētāji: Polija, Lietuva, Zviedrija un Dānija. Magnuss dabūja Sāmsalu un Piltenes novadu Kurzemes bīskapijā.

Latvijas teritorija tika sadalīta divās hercogistēs: Daugavas vienā krastā tika izveidota Kurzemes un Zemgales hercogiste, bet otrā – Pārdaugavas hercogiste.

Latgale praktiski nonāca poļu varā uz 200 gadiem – līdz 1772. gadam, kad šo teritoriju iekaroja Krievija.

Livonijas mantojuma sadalīšana

Kā radās Latgales vārds

Latgales vārda izcelsmei iespējamas divas versijas: viena izriet no Novgorodas hronikas, otra saistīta ar Franča Kempa vārdu.

Vēsturnieks Ēvalds Mugarēvičs, balstīdamies uz Novgorodas hronikas ziņu, ka pēc 1242. gada Ledus kaujas uz Peipusa ezera Livonijas ordenis atteicies no Latgales (*Lotigola* jeb *Latigola*), šo teritoriju novietojis starp Gaujienas (Adzeles) novadu un Jersikas karaļvalsti, izslēdzot Dienvidlatgali (Krāslavu, Ludzu, Rēzekni) no Jersikas karaļvalsts teritorijas.

Pārskatot “Latvijas PSR arheoloģijā” publicēto karti “Vēlā dzelzs laikmeta kapulauki”, redzams, ka visi zināmie kapulauki – un Latgales dienvidaustrumu daļā to ir visvairāk (ap 100) – ir latgaļu lidzenie un uzkalniņu skeletkapi. Tātad tagadējās Latgales austrumi bijuši latgaļu apdzīvoti, un acimredzot krievu avoti par Latgali sauc šo apgabalu.

Detalizētāku Latgales vēsturi uzrakstījis E. Dunsdorfs²².

Latgale, gan ne ar šādu nosaukumu, kā atsevišķa zeme radās tikai 17. gadsimtā kara rezultātā. Gadsimta sākumā pie Lietuvas piederēja tā sauktā Pārdaugavas hercogiste. Tā sauca zemi, kas, no Kurzemes hercogistes Daugavas krasta skatoties, atradās pāri Daugavai un izpletās līdz Ziemeļgaunijai, kur valdīja zviedri. Pārdaugavas hercogisti kopš 1598. gada iedalīja trijās vaivadijās: Pērnavas, Tērbatas un Cēsu. Tagadējā Latgale ietilpa Cēsu vaivadijā, kuras rietumu robeža stiepās līnijā Trikāta–Cēsis–Turaida–Bukulti, kamēr Pērnavas vaivadija dienvidos sniedzās līdz Gaujas ietekai jūrā.

Līdz zviedru iekarojumiem Latgale kā atsevišķs administratīvs apgabals neeksistēja. Tā nebija arī konfesionāli atšķirīga zeme. Latgaļu tautas nosaukums, kas eksistēja 13. gadsimtā, ar ko apzīmēja kā Vidzemes, tā vēlākās Latgales iedzīvotājus, krievu avotos ne 16., ne 17. gadsimtā vairs netika lietots. Ordeņa laikos vēlāko Latgali gan reizēm dēvēja par *Livonia australis*, bet ne konsekventi, apzīmējot kādas noteiktas robežas.

Apgabali uz austrumiem no Aiviekstes un Pededzes tomēr atšķirās no apgabaliem uz rietumiem. Austrumu apgabali bija retāk apdzīvoti, un te bija lielāki meži, daudz ezeru un purvu. Šie apstākļi izšķīra Latgales rašanos. 17. gadsimta karu lielākā problēma bija karaspēka apgāde. To atrisināja, rekvizējot pārtiku, apģērbu un transporta līdzekļus no zemniekiem kaujas lauku tuvumā. Kad kāds apgabals bija izpostīts, karaspēku pārcēla uz citu vietu. 1625. gadā zviedri okupēja Latgali, bet izrādījās, ka apgādes grūtības šai maz apdzīvotajā zemē, kurā turklāt nebija ceļu, bija tik lielas, ka jau gada beigās zviedriem Latgali vajadzēja atstāt. Pēc tam karš norisinājās Vidzemē un Zemgalē. Izņēmums bija 1627. gadā zviedru ekspedīcija uz Dinaburgu, bet apgādes grūtību dēļ zviedriem atkal bija jāatkāpjas uz Vidzemi.

Inflantijas ģerbonis ar Sigismunda II Augusta iniciāļiem

Kad 1629. gadā zviedri ar poļiem noslēdza Altmarkas pamieru un pēc tam 1635. gadā Stumsdorfas pamieru, agrākā Pārdaugavas hercogiste izrādījās sadalīta divās apmēram vienādās daļās. Zviedriem tika vairāk apdzīvotā rietumu daļa, poļiem retāk apdzīvotā austrumu daļa. Robeža stiepās no Sēlpils Daugavas krastā uz Lubāna ezeru un turpinājās tai pašā virzienā līdz Krievijas robežām. Demarkācijas līniju zviedri bija izvirzījuši pāri Aiviekstei un Pededzei.

Zviedri uzskatīja, ka nospraustā robeža varētu kļūt paliekama. Viņus gan vēl interesēja Dinaburga kā svarīgs Daugavas muitas punkts, un vēlākos karos zviedri centās to ieņemt. Turpretim poļi robežu uzskatīja tikai par nejaušu pagaidu stāvokli, tāpēc atšķirībā no zviedriem, kas tūlīt sāka reorganizēt savu Pārdaugavas hercogistes daļu, tie savā daļā neko nedarīja. Poļi uzskatīja, ka pie Lietuvas un Polijas vēl joprojām pieder visa Pārdaugavas hercogiste.

1660. gada Olīvas miera līgumā Polija bija atteikusies no zviedru Vidzemes, un līdz ar to Aiviekstes un Pededzes demarkācijas līnija bija kļuvusi par pastāvīgu robežu. Kad 1667. gadā Krievija atteicās no Latgales, kļuva aktuāls jautājums par šīs provinces administratīvo organizāciju. 1677. gadā Varšavas Seims pieņēma Latgales konstitūciju. Tās oficiālais nosaukums saskaņā ar šo lēmumu bija Inflantijas hercogiste. Hercoga tituls bija Polijas karalim. Agrākais Pārdaugavas hercogistes ģerbonis (grifs) kļuva par Inflantijas ģerboni. Administratīvi izveidoja četras stārstijas: Dinaburgas (Daugavpils), Režicas (Rēzeknes), Ļucinas (Ludzas) un Marienhauzes (Viļakas). Stārstus iecēla Polijas karalis. Galvenais bija Dinaburgas stārstis, kam bija vaivada tituls. Dinaburgas bīskaps, kastelāns un vaivads bija Polijas senāta locekļi.

Dinaburga kā vienīgā pilsēta Inflantijā kļuva par jaunās hercogistes galvaspilsētu. Šeit atradās nevien augstākā militārā, baznīcas un administratīvā pārvalde, bet arī Latgales likumdošanas iestāde – seimelis. Seimelis bija tas pats, kas Kurzemes hercogistē landtāgs. Seimeli pulcēja Inflantijas hercogistes muižnieki, lai apspriestu likumus un ievēlētu sešus delegātus kopējā Polijas un Lietuvas seimā. Seimeļa arhīvs un daudzi citi Inflantijas dokumenti sadega 1794. gadā poļu uzbrukuma laikā, tāpēc ziņas par šīs Latvijas provinces vēsturi ir trūcīgas.

Latgale bija sadalīta starp 60 muižnieku dzimtām, no kurām varenākās bija Tīzenhauzeni (*Tiesenhausen*), Felkerzāmi (*Voelkersahm*), Grothusi (*Grotthuß*), Dēnhofi (*Dehnhoff*), Korfi (*Korff*), Plāteri-Zībergi (*Plater-Sieberg*), Manteifeļi (*Manteuffel*), Rēmeri (*Römer*), Riki (*Ryck*), Moli (*Mohl*) un citas. Muižnieki bija vācu, poļu un pārpoļoto leišu tautības, pie kam vāciešiem piederēja apmēram puse Latgales. Lai gan 17. gadsimtā tie bija lēna atkarībā no Polijas karaļa, faktiski valdīja muižās kā neierobežoti īpašnieki.

Inflantijas hercogisti Vecais Stenders sauca par poļu Vidzemi jeb Viplandi, bet F. Kemps 1900. gadā šo Latvijas provinci nosauca Latgales vārdā. Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisija 1908. gada vasaras sapulcē šo nosaukumu akceptēja. Tā vēsturē oficiāli iegāja Latgales vārds, arī vārds *latgalietis*.

Ir pamats domāt, ka Latgales vārdu sāka lietot krietni agrāk, par ko liecina prātos veidotā vēl neesošās Latvijas karte. Tā publicēta kalendārā “Atbalss” 1890. gadam²³. Iespējams, tā ir pirmā latviešu valodā izdotā Latvijas karte, kurā ietverta visa teritorija (arī Latgale, proti, Vitebskas guberņas latviešu daļa) tās etnogrāfiskajās robežās. Kartē redzamas arī 19. gadsimta otrās puses administratīvā iedalījuma – guberņu un apriņķu – robežas.

Par Rēzeknes Pedagoģisko skolu un Rēzeknes Augstskolu

Jau Latgales kongress 1917. gadā uzstādīja mērķi – mācīt skolotājus un celt skolas. Tā pašā gada vasarā Latgales Pagaidu zemes padomes Valdes locekle un sekretāre V. Seile Rēzeknē nodibināja Latgaliešu skolotāju savienību. 1922. gada 1. janvārī Izglītības ministrija iedibināja Rēzeknes Pedagoģisko skolu ar trīsgadīgu mācību plānu. 1925. gada augustā dibināja Rēzeknes Valsts skolotāju institūtu ar piecgadīgu apmācību kursu. Institūta pirmais direktors no 1929. līdz 1933. gadam bija katoļu garīdznieks N. Rancāns.

Rēzeknes Augstskolas rektore Irēna Silinēviča (centrā), mācību daļas vadītāja Alvīne Kazinika un es (ar zinātnu prorektora dokumentu mapīti) 1993. gadā

Pēc kara – 1947. gadā institūta ēkā darbību uzsāka Rēzeknes Pedagoģiskā skola (1947–1956), vēlāk Rēzeknes internātskola (1956–1987), ko 1987. gadā atkal pārveidoja par Rēzeknes Pedagoģisko skolu (1987–1991).

Būtiskas izmaiņas ienesa Atmodas laiks: 1990. gada 1. septembrī Rēzeknes Pedagoģiskās skolas telpās Atbrīvošanas alejā 115 studijas uzsāka pirmie Latvijas Universitātes Latgales filiāles 100 studenti (ekonomikas un filoloģijas studiju virzienos)*. 1991. gadā Latgales filiāle ieguva studiju telpas Atbrīvošanas alejā 90 (bijušo Rēzeknes rajona kompartijas komitejas ēku).

1993. gada 1. jūlijā uz Latvijas Universitātes un Rīgas Tehniskās universitātes Rēzeknes filiāļu bāzes izveidoja Rēzeknes Augstskolu. 2002. gadā pie Rēzeknes Augstskolas ēkas atklāja pieminekli Latgales Atmodas kustības darbiniekam N. Rancānam, bijušajam Rēzeknes Valsts Skolotāju institūta direktoram. 2016. gadā augstskolu pārdēvēja par Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmiju.

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija

* Man bija tas gods dibināt Latvijas Universitātes Latgales filiāli, ko tolaik aktīvi atbalstīja rektors profesors Juris Zaķis. Īpaši jāpateicas Latvijas Tautas frontes Rēzeknes nodaļas vadītājam Voldemāram Novakšānovam, arī par materiālo atbalstu filiālei.

Par Latgales nākotni pašu latgaliešu plānos

“Cilvēka bērns” un latgaliešu valodas nākotne. “Cilvēka bērns” ir pazīstamā Latgales dzejnieka, rakstnieka Jāņa Klīdzēja (1914, Viļānu pagasta Kurpnieki – 2000, Kalifornija, ASV) 1956. gadā izdots romāns. Pēc šī romāna motīviem tika uzņemta režisora Jāņa Streiča tāda paša nosaukuma filma. Romāns ir tēlojums par dzīvi Latgales lauku sētā 20. gadsimta 20. gados, kas lielā mērā apraksta paša Klīdzēja bērnības gaitas. Grāmatas galvenais varonis ir septiņgadīgs zēns Boņuks jeb Bonifācijs. Streiča filma ir pirmā Latvijas filma, kas nominēta “Oskaram”.

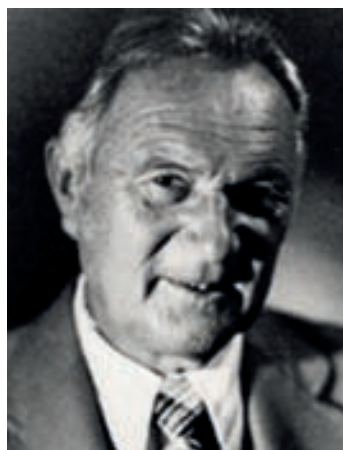
1940. gada 16. jūnija Latgales dziesmu svētkus, dažas dienas pirms Sarkanās armijas ienākšanas, Klīdzējs aprakstījis šādi:

Ar dažu no šī pulka pēdējo reizi redzējāmie pēdējos brīvās Latvijas Dziesmu svētkos Daugavpilī 1940. gada 16. jūnijā. Saulaina diena mirdzēja pār Latvijas zemi un debesīm. Kā tumsa apsedza 100 000 svētkos pulcējušos latviešu sejas ziņā, ka Lietuvu jau okupē Sarkanā armija. Tad paziņoja, ka Valsts Prezidents, neparedzētu lietu kavēts, svētkos neieradīsies. Klausoties Prezidenta runu (pa radio) un trīs reizes pēc kārtas dziedot “Dievs, svētī Latviju!”, svētku laukumā pulcējušies tauta raudāja. Vēl šodien man stāv acīs aina un es to redzu – netālu stāv divi sirmie – vecais Misiņš un Ligoņņu Jēkabs un raud; mazliet tālāk slauka asaras Leonīds Breikšs un Alberts Sprūdžs aiz viņa. 17. jūnijā arī Rīgā jau dārdēja iebrucēju tanki.

1944. gadā Klīdzējs ar sievu dodas prom no Latvijas, no sākuma nonāk Vācijā, pēc tam 1950. gada jūnijā ASV, kādu laiku uzturoties Čikāgā. 1953. gadā Klīdzēju ģimene apmetas uz dzīvi Napas ielejā, Kalifornijā. Klīdzējs sākotnēji strādā fizisku darbu, gan par gurķu skābētāju, gan koku zaru retinātāju. 1957. gadā ieguvis maģistra grādu klīniskajā socioloģijā Berklejas universitātē, turpmākos divdesmit gadus strādājis psihiatriskajā slimnīcā, līdz pensionēties 1977. gadā. Atrašanos prom no Latvijas Klīdzējs raksturojis kā trīs dzīvju dzīvošanu: reālo dzīvi amerikāniskajā vidē, trimdas latvieša dzīvi un zaudētās dzimtenes dzīvi.

Kadrs no filmas “Cilvēka bērns”

Jānis Klīdzējs